

DE ONTDEKKING VAN BARBELENET.

In het jaar 1913 verscheen te Parijs een dissertatie van den heer D. Barbelenet, getiteld *de l'aspect verbal*¹⁾ en *latin ancien et particulièrement dans Térence*. Door den spoedig daarop gevolgden oorlog is aan dat proefschrift zoowel in Frankrijk als elders weinig aandacht geschonken, totdat Paul Lejay in de *Revue de Philologie* (Juli—October 1919, aan deze „thèse pour le doctorat ès lettres” een uitvoerig artikel gewijd heeft. Hij kondigt Barbelenet's boek aan als een „découverte qui bouleverse de fond en comble les idées reçues ou qui nous force d'ajouter un chapitre à la syntaxe latine, un événement à peu près inoui”. En aan het slot van zijn artikel zegt hij: „les lexicographes auront à revoir leurs traductions et la classification des sens.”

Waarin bestaat nu de ontdekking van Barbelenet? Zonder met de slavische talen bekend te zijn, heeft deze geleerde ontdekt, dat ook in het Latijn een praepositie in samenstelling met een verbum simplex, dat zelf een duratieve beteekenis heeft, aan dit werkwoord een momentane beteekenis kan geven. Speciaal geldt dit van het voorzetsel *cum*, doch ook andere praefixen als *ob*, *ex*, *ad*, *re-* kunnen, wanneer hun locale beteekenis is afgesleten, dienen, om de handeling als momentaan voor te stellen. Dit verschijnsel is door Barbelenet en Lejay niet slechts in het oud Latijn, maar ook in de klassieke periode, ja zelfs in het Latijn van de Vulgaat waargenomen. Bij mijn eigen lectuur heb ik zelf ook in den laatsten tijd sterk gelet op zulke samenstellingen, waarin tot nu toe de praep. een intensieve of geen beteekenis heette te hebben, en inderdaad opgemerkt, dat van Barbelenet's ontdekking door Lejay niet te veel gezegd is, en dikwijls in deze gevallen een momentane beteekenis kan geconstateerd worden. De vraag rijst nu in de eerste plaats, hoe men die kan constateeren. Daarvoor heeft B. passages uit de Vulgaat met den Griekschen tekst vergeleken, waarbij hij bemerkte, dat het Grieksche praesens meestal door een verbum simplex, de aoristus door een compositum wordt weergegeven. Doch ik zou liever het onderzoek niet tot zoo'n laten tijd voor het Latijn willen uitstrekken, omdat met reden mag betwijfeld worden, of toen nog de kracht van de praep. in die mate door de schrijvers gevoeld werd. Liever wil ik wijzen op een voorbeeld van Cicero (*Tusc. I § 15*), waar hij in de vertaling van een Grieksch vers van Epicharmus *emori* gebruikt om het moment van sterven (in 't Gr. door den aor. weergegeven) aan te duiden, terwijl hij het simplex bezigt om den toestand van dood zijn (in 't Gr. perf.) te teekenen.

Een ander middel om de beteekenis der composita tegenover het simplex te controleeren, is na te gaan met welk soort van bijwoordelijke bepalingen van tijd beide verbonden worden. Dan blijkt, dat tijdsbepalingen als *biduum*, *aliquot dies* enz. bij voorkeur bij simplicia, daarentegen *ilico*, *subito* enz. bij composita staan. Natuurlijk vindt men ook uitzonderingen op den regel. In Ter. Phorm. 195 roept Antipho den „servus currens” Geta toe: *sta ilico*, waar men volgens Barbelenet's hypothese *consiste* zou verwachten. Maar

1) Hiermee wordt hetzelfde bedoeld wat de Duitschers „Aktionsart” noemen.

de moeielijkheid kan zoo opgelost worden, dat men hier aan *stare* een momentane beteekenis toeschrijft. Insgelijks was in ons leger een oud commando: „rechts richt u, sta!” hoewel de manschappen reeds lang stonden. Bedoeld werd door den kommandeerenden officier* „ga weer in de gewone houding staan!”¹⁾

Het moment, dat door de praepositie wordt aangeduid, kan het begin of het einde (resultaat) van een handeling zijn, maar bovendien kan de momentane vorm ook de handeling op zich zelve zonder eenige vergelijking met andere uitdrukken. Voorbeelden, dat *composita* deze laatste beteekenis hebben, zijn het zeldzaamst (het voorbeeld hierboven uit Cicero zou ook als zoodanig kunnen dienst doen), groot daarentegen is het aantal *composita* dat of het begin of het resultaat der handeling te kennen geven. Een voorbeeld! Augustus had volgens Suetonius (78, 2: 's nachts veel last van slapeloosheid. Als hij dan overdag in een draagstoel door Rome gedragen werd en de draagstoel bij het drukke verkeer een oogenblik moest neergezet worden, *condormiebat*, dan viel hij in slaap. Merkwaardig is ook een plaats uit Cicero's brieven (fam. I 9, 13), waar geen „*clausula*” of eenige rhythmische wet op den stijl of het woordgebruik kan geïnculceerd hebben. Cicero zegt daar: *meos cives et a me conservatos* („mes citoyens que j'ai tirés du danger, action momentané”) *et me servare cupientes* („qui veulent me maintenir à l'abri de toute atteinte, action indéfiniment prolongée”). Het resultaat van de handeling komt vooral aan den dag in samenstellingen met *ex* en *re*-. Sallustius schrijft (Iug. 97, 5): *pars equos descendere, obviam ire hostibus*. Waarom gebruikt hij daar *descendere* in plaats van het gewone *conscendere*? Omdat hij wil uitdrukken, hoe de ruiters in aller haast de manen van het paard vastgrijpen en in een oogwenk erop zitten. Reeds Madvig heeft opgemerkt, waar hij het verschil tusschen *laborare* en *elaborare* (fin. I 10) aangeeft, dat in het *compositum*: „studii et consilii cum efficiendi spe significatio eminent”. Genoegzaam bekend is, dat in *evenire* bijna elke beteekenis van beweging verdwenen is en het altijd „zich voordoen, te beurt vallen” enz. beteekent. Van de schimmen in de onderwereld, wier lijken op aarde onbegraven zijn, zegt Vergilius (Aen. VI 330), dat zij honderd jaar aan de oevers van den Styx moeten omzwerven, dan eerst: *tum demum admissi stagna exoptata revisunt*. Van een terugzien kan hier geen sprake zijn, want zij zijn nooit in de oorden der gelukzaligen geweest. Evenmin kan *re* hier beteekenen, dat de schimmen een recht kunnen doen gelden, maar alles wordt duidelijk, als *re* het moment van zien aanduidt, dat eindelijk intreedt. Wij begrijpen thans ook, waarom *decertare* en *depugnare* in onze lexica vertaald worden door „een beslissenden slag leveren.”

Het ligt voor de hand, dat in een en denzelfden zin dikwijls door den schrijver een tegenstelling zal bedoeld zijn tusschen het momentane van de handeling, door het *compositum* uitgedrukt, en de duratieve beteekenis van het simplex. Zoo zegt Terentius (Heaut. 730): *dormiunt, ego pol istos commovebo*. Bij Juvenalis trof mij een vers als (I 55): *cum leno accipiat*

1) Zoo heeft *vigilare* naast de beteekenis van „waken” ook die van „wakker worden, opstaan” (Plaut. Most. 373), maar vooral gebruikt men in dien zin *advigilare* (Persa 615).

moechi bona, si capiendi ius nullum uxori. Hier duidt *accipere* het speciale geval aan, dat een *maritus-leno* erfgenaam wordt (per fidei commissum) van den vriend van zijn vrouw, terwijl *capere* de term van de wet is, die voor alle gevallen geldt.

Hoe staat het nu in het Latijn met werkwoorden als *conspicio*, waarvan het simplex *specio* in onbruik is geraakt? Hebben die hun momentane beteekenis behouden? Het antwoord van Barbelenet luidt hierop bevestigend. Hij neemt aan, dat bij zulke werkwoorden het intensivum, hier *conspicari*, in de plaats van het simplex is getreden en dus *conspicere* momentaan blijft naast het duratieve *conspicari*. Hierbij wil ik evenwel opmerken, dat het voorbeeld, dat Lejay hiervoor aanhaalt (Caes. b. G. II 26, 3—4), mij niet geheel en al overtuigend toeschijnt. Wel heb ik den indruk gekregen, dat Vergilius onderscheid maakt tusschen *quater* en *concutere* en hij in het bekende vers: *quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum* niet zonder reden het duratieve simplex gebruikt, daarentegen van een enkelen zweeps slag zegt (Aen. 8, 3): *utque acris concussit equos*, dus het compositum bezigt. Toen *quater* meer en meer in onbruik geraakte, kwam daarvoor *quassare* in de plaats (Aen. 1, 560).

Zoals bekend is, werd tot nu toe aan *con-* in samenstellingen een versterkende kracht toegekend en deze wordt ook niet door Barbelenet en Lejay geloofend, maar zij zijn van oordeel, dat die beteekenis secundair is en zich uit de momentane heeft ontwikkeld. Zoo zegt Barbelenet naar aanleiding van het voorbeeld Ter. Eun. 859: *vix me contineo quin involem monstro in capillum*: „pour retenir un objet dans ses conditions, il faut un effort; cet effort est envisagé seul, si bien que le composé finit par n'ajouter à *teneo* qu'une vague idée de difficulté sans modifier l'aspect.” En op soortgelijke wijze laat Lejay zich uit (p. 255). *Collaudare* zal dus in de meeste gevallen door „hemelhoog prijzen” kunnen vertaald worden, maar dat het zelfs bij Horatius een enkele maal nog zijn momentane beteekenis behouden heeft, blijkt ten duidelijkste uit Sat. I 6, 68 sqq. De dichter vertelt ons daar, wat hij aan de opvoeding, die zijn vader hem gaf, te danken heeft. Eerst somt hij op, welke slechte eigenschappen hij niet heeft: hij is niet hebzuchtig, ook niet schriël, geen bezoeker van bordeelen. Dan gaat hij affirmatief verder: hij is *purus et insons*, rein en onschuldig, en voegt daaraan in parenthese toe: *ut me collaudem*, wat toch zeker niet kan beteekenen „om mij zelf in de hoogte te steken”, maar: „om mij nu ook eens te gaan prijzen,” dus het begin van de handeling prijzen, terwijl vooraf alleen negatieve eigenschappen opgesomd werden.

Wij zullen goed doen, onze lexica voor de beteekenis der verba composita eens te herzien.

J. VAN WAGENINGEN.